

MARITICID ȘI SINDROMUL STOCKHOLM. PROFILUL FEMEII ÎNCHISE PENTRU MARITICID

RALUCA PAVEL*

ABSTRACT

MARITICIDE AND THE STOCKHOLM SYNDROME. THE PROFILE OF WOMAN IMPRISONED FOR MARITICIDE

This study analyzes the correlation between female crime and Stockholm syndrome. Due to the fact that researchers focused in their studies on crimes committed by men, criminologists, sociologists and psychologists concentrated little time and attention to the female crime phenomenon.

In this article I focused on the sociological interpretation of the results obtained by participant observation, an interview and a questionnaire on the Stockholm syndrome, applied to a number of 25 women imprisoned in Târgșor Prison for the murdering of their partner.

Keywords: female offenders, mariticide, domestic violence, Stockholm syndrome, prison.

Trăim într-o societate care se schimbă din ce în ce mai repede, însă, din păcate, unele aspecte îi rămân nealterate. Crime pasionale, pruncucideri, crime având ca factor decisiv violența domestică sunt fapte care au înfricoșat și, în același timp, au fascinat nu doar oamenii epocii contemporane. Bărbații continuă să aibă locul principal în topul criminalilor, dar nici femeile nu se lasă mai prejos. Cu toate că motivele acestor gesturi pline de cruzime sunt diferite la bărbați și la femei, acestea din urmă nu fac abstracție de la niciun tip de crimă comis de bărbați.

Criminalitatea feminină reprezintă, prin urmare, o componentă esențială a experienței sociale referitoare la violența letală. Există câteva motivații care justifică necesitatea studierii femeilor criminale, deși numărul acestora este net inferior față de cel al bărbaților, după cum remarcă Vickie Jensen¹: în primul rând, studierea acestora este impusă de caracterul grav al faptei și a repercusiunilor sale,

* ICCV, Academia Română, București.

¹ Vickie Jensen (2001). *Why Women Kill: Homicide and Gender Equality*. Boulder, CO: Lynne Rienner, p. 1–2.

de impactul asupra victimelor; importanța cercetării rezidă și în efectele pe care încarcerarea femeilor criminale le are asupra familiei și a copiilor lor, afectați de absența bruscă a unei persoane fundamentale în existența lor – unii copii se pot confrunta simultan cu pierderea ambilor părinți, societatea însăși având de suferit de pe urma femeilor criminale, ai căror copii sunt preluați de instituțiile publice răspunzătoare de asistența socială sau de către rude ce nu pot evita situația; pe de altă parte, analizarea acestui fenomen poate preciza calitatea vieții femeilor criminale, aspect care devine evident în momentul în care se identifică situațiile în care acesteaucid (în contextul violenței domestice sau al unui conflict intens ce nu poate fi rezolvat altfel); femeile sunt mai susceptibile de a comite crime împotriva partenerului atunci când sunt victime ale violenței domestice, când sunt, limitate de așteptările tradiționale sau atunci când neagă mijloacele adecvate de a se sustrage dintr-o viață în care abuzurile fac legea, ajungând la disperare și la situații pe care le consideră fără scăpare.

Realizarea unui profil al femeilor-asasin poate determina lacunele sistemului privind consilierea femeilor, prin programe de susținere, protecție și printr-o informare corectă asupra drepturilor pe care acestea le dețin. Majoritatea femeilor-asasin prezintă traume suferite încă din perioada copilăriei, ceea ce indică o informare precară a acestora asupra dreptului la respectarea vieții lor, la a nu fi torturate și supuse cruzimilor, tratamentelor și pedepselor inumane sau degradante, la a beneficia de libertate și securitatea persoanei, drepturi girate de documente generale referitoare la drepturile omului. Multe dintre femeile victime pot dezvolta sindromul Stockholm, suportând un cumul de abuzuri din partea partenerilor de viață, iar când aceștia din urmă devin violenți cu alți membri ai familiei (copii, sori), femeile se pot transforma din victime în agresori, pentru a-i apăra pe cei dragi. Lipsa specialiștilor, în special, a psihologilor, psihiatrilor în viața femeilor abuzate determină reprimarea sentimentelor de frustrare pe termen scurt sau lung, dar, sub o formă sau alta, violența naște și în cazul femeilor violență sau, altfel spus, „violența se poate naște la indivizi normali, atunci când circumstanțele sunt suficient de frustrante”².

Într-o notă a lucrării *Tricks of the trade. How to think about your research while you're doing it*, Becker a menționat că „orice cercetare trebuie să aibă loc undeva” și „trebuie să fie cândva”³. Astfel, gama de întrebări din domeniul jurnalismului pare a-și găsi locul și în sociologie: *Ce? Cine? Unde? Când? Cum? De ce?* Acest evantai de întrebări consolidează poziționarea, individualizarea și analizarea fenomenului de criminalitate feminină.

² Dorothy Otnow Lewis (2001). *Vinovați de demență. Pe coridoarele morții un psihiatru dezvăluie mecanismele minții criminalilor în serie*. București: Editura Alfa, p. 30.

³ H.S. Becker (1998). *Tricks of the trade. How to think about your research while you're doing it*. Chicago: The University of Chicago Press, p. 51.

Selectarea unor elemente de intensitate⁴, care iau în această situație expresia variabilelor socio-demografice, a fost indispensabilă pentru cercetarea de față: starea civilă (importantă pentru determinarea gradului de gelozie – dacă omorul a fost comis sub auspiciul posesivității sau pentru identificarea nivelului de familiaritate, de implicare și de atașament vizavi de partener) și copiii (element relevant pentru posibila depășire a sindromului Stockholm al femeii, în momentul în care aceștia sunt agresați de partener).

În perioada martie-iunie 2014, când a fost efectuată cercetarea propriu-zisă, în Penitenciarul Târgșor se aflau 102 femei deținute pentru omor, pe care cadrele penitenciarului le-au clasificat astfel: 30 pentru omor simplu, 22 dintre ele pentru omor calificat și 50 pentru omor deosebit de grav, iar 23 erau închise pentru ucidere din culpă. Având în vedere modificările aduse Codului Penal⁵ care a intrat în vigoare de la 1 februarie 2014⁶, se poate spune că 30 dintre femei au fost închise pentru omor, 72 pentru omor calificat și 23 pentru ucidere din culpă. Cele mai multe dintre deținutele condamnate pentru omor au săvârșit jafuri cu pătrundere în locuință, terminate prin omor și infanticid.

Selecția celor ce urmau a fi intervievate a fost una destul de costisitoare în materie de timp, neexistând nicio bază de date a deținutelor în funcție de victima lor și nicio bază de date a deținutelor ce aveau copii; astfel, cele 72 femei deținute pentru omor calificat au fost verificate individual de către cadrele penitenciarului ce aveau competența necesară răsfoirii dosarelor și selecționate în funcție de considerentele anterior menționate. Dintre cele 40 de femei ale căror date erau corespunzătoare pentru derularea cercetării, doar 25 au fost de acord să răspundă întrebărilor.

Prin urmare, eșantionul de subiecți a fost alcătuit astfel: 72 de femei închise pentru omor calificat au fost investigate în prealabil prin studierea dosarelor de către cadrele penitenciarului, pentru prefigurarea unei identități sociale și individuale compatibile cu necesitățile realizării cercetării; dintre acestea 40 au fost luate în calcul pentru realizarea interviurilor și a chestionarelor, iar 25 au acceptat, în scris, prin completarea unei declarații pe proprie răspundere, să fie investigate pentru surprinderea unui eventual profil socio-psihologic și a identificării sindromului Stockholm.

⁴ Michael Quinn Patton (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

⁵ Infracțiunile contra persoanei sunt, conform Codului Penal, omorul, omorul calificat, uciderea la cererea victimei, determinarea sau înlesnirea sinuciderii și uciderea din culpă. Secțiunea „omor deosebit de grav” a fost eliminată, prevăzându-se o singură formă agravantă a infracțiunii de omor – omorul calificat – ce comasează atât aspecte circumstanțiale agravante ale omorului deosebit de grav din actuala reglementare, cât și o parte din cele ale omorului calificat.

⁶ Ministerul Justiției (2014). *Legea nr. 286/2009 privind Codul Penal. Mențiuni și precizări*. [Online] Disponibil pe: <http://www.just.ro/LinkClick.aspx?fileticket=Wpo7d561l/Q=> [Accesat la data de 16.07.2014].

În conturarea designului cercetării, am plecat de la tipologia realizată de către Charles Teddlie și Abbas Tsahakkori în articolul *A General Typology of Research Designs Featuring Mixed Methods*⁷, aceștia dezbătând existența următoarelor metode de cercetare: *monometoda*, în cadrul căreia este utilizată o singură metodă de cercetare, calitativă sau cantitativă; *metoda cvasimixtă*, ce presupune utilizarea metodelor calitative și, implicit, a celor cantitative, dar rezultatele nu sunt înglobate într-un tot; și *metoda mixtă*, cea care implică folosirea metodelor de cercetare calitative și cantitative, ale căror rezultate sunt armonizate într-un tot unitar. Luând în considerare complexitatea subiectului ales, metoda mixtă poate reprezenta, de departe, cea mai eficientă cale în atingerea obiectivelor propuse; prin urmare, în procesul de selectare, de interpretare și de încorporare a rezultatelor a fost utilizată atât o metodă *cantitativă* (*chestionarul* privind identificarea sindromului Stockholm anterior infracțiunii), cât și una *calitativă* (*interviul* – pentru a stabili care este momentul în care femeile-asasin depășesc sindromul Stockholm și recurg la crimă; *observația participativă*).

Interviul și chestionarul au fost realizate față în față, în mod individual, și sunt construite prin câteva elemente majore: existența sindromului Stockholm anterior momentului comiterii delictului, caracteristici criminale, trecutul infracțional și proiecte de viitor după eliberare, axându-se pe probleme referitoare la relații intrafamiliale, la bolile, obiceiurile și viciile existente în familia de origine, la experiențe traumatice din timpul copilăriei, la climatul social, educațional, profesional în care au trăit deținutele, la relațiile pe care le-au avut cu victima, dar și la legăturile pe care le-au dezvoltat cu cei din jur din momentul încarcerării, la discernământul infractoarelor în timpul comiterii crimei și la sentimentele pe care acestea le-au trăit ulterior.

*Chestionarul – Sindrom Stockholm*⁸. Realizarea chestionarului axat pe stabilirea existenței sindromului Stockholm înainte de comiterea infracțiunii ar fi fost una dificilă, având în vedere cvasiinexistența studiilor pe acest subiect. Instrumentul prezent este preluat după modelul lui Greg Mulhauser și adaptat. Chestionarul este structurat pe întrebări închise, cu răspunsuri de tipul: foarte

⁷ Charles Teddlie și Abbas A. Tashakkori (2006). *A General Typology of Research Design Featuring Mixed Methods. Research in the Schools*, Mid-South Educational Research Association, 3(1), pp. 12-28. [Online] Disponibil pe: http://www.msra.org/Rits_131/Teddlie_Tashakkori_131.pdf [Accesat la data de 30.06.2013].

⁸ Chestionarul este preluat și adaptat (chestionarul de față face referire la victimele femeilor-asasin, întrebările despre partener sunt la timpul trecut, evaluarea fiind realizată pentru perioada dinaintea comiterii crimei) într-un grad redus, după cel realizat de Greg Mulhauser („Acest test de relație este inspirat din lista de 20 de întrebări incluse în articolul Dr. Carver *Te întâlnești cu un ratat? Cum să identifici ratați, controlori și agresori*. A fost construit cu întrebări cu alegere forțată de un interval semantic care este destinat să evite capcanele de părtinire de tendințe centrale precum și părtinire de acceptare”).

Greg Mulhauser (2011). *Welcome to the „True Love or True Loser?” Relationship Test (aka „Are You Going to Get Hurt?”)*. [Online] Disponibil pe: <http://counselingresource.com/lib/quizzes/misc-tests/relationship-test/> [Accesat la data de 30.06.2013].

rar/rar/des/foarte des (20 itemi) cu posibilitate singulară de răspuns. Scala utilizată este una sumativă, după R. Likert (1931), iar scalarea itemilor se realizează prin introducerea unei ierarhizări cu 4 grade (1 – foarte rar, iar 4 – foarte des). Totodată, am preluat și ponderea pentru fiecare item, propusă de Greg Mulhauser, urmând ca la finalul chestionarului să preiau și interpretarea recomandată de autor a rezultatelor, pe care să o adaptez. Selectarea acestui tip de întrebări facilitează analiza răspunsurilor, permite alocarea chestionarelor cu mai mulți itemi și, în același timp, luând în considerare dificultatea interacțiunii și a comunicării cu femeii criminale – din cauza statutului lor – consolidează ideea de anonim.

Interviul. A doua metodă de cercetare la care am apelat pentru realizarea acestui studiu este *interviul* – „o metodă de obținere, prin întrebări și răspunsuri, a informațiilor verbale de la indivizi și grupuri umane, în vederea verificării ipotezelor sau pentru descrierea științifică a fenomenelor socio-umane”⁹. *Tehnica de utilizare* a fost interviul în profunzime, având răspunsuri libere, *procedeeul* a fost reprezentat de interviu semistrukturat, iar *instrumentul de investigare* a fost ghidul de interviu. Interviurile au fost realizate față în față, în mod individual, și sunt structurate pe mai multe categorii (mediul familial, sănătatea, climatul social-educational, climatul profesional, aspecte ale personalității, relația cu victima și momentul crimei, relațiile menținute din momentul încarcerării, proiecte de viitor și sfaturi pentru cei „de afară”), având în total 75 întrebări. În lucrarea *Interviewing women: a contradiction in terms*, Ann Oakley afirmă că „interviul este asemenea unei căsnicii: toată lumea știe ce este și o grămadă de oameni sunt implicați în ea, dar cu toate acestea în spatele ușilor închise sunt o grămadă de secrete”¹⁰. Interviul semistrukturat a fost adresat unui număr de 25 de femei condamnate pentru omor calificat, în speță crimă împotriva partenerului, de la Penitenciarul Târgșor, din județul Prahova.

Observația participativă. Observația participativă are drept condiție de bază „a lua parte – pe cât permite situația – conștient și sistematic la viața activă, cât și la interesele și sentimentele grupului studiat”¹¹. Am încercat să depistez determinante ale poveștii ascunse, uneori chiar și de propriul sine, care au condiționat crimele. Identificarea acestei povești, nu a celei spuse de subiect sau a celei determinate de anchetă și justiție, aducerea ei la lumină, poate reprezenta o cale de recuperare a deținutei.

Analiza a fost structurată pe 10 secțiuni, pentru a putea înlesni identificarea elementelor comune ce conduc înspre realizarea unui profil al femeii-asasin ce a încercat să depășească, odată cu infracțiunea comisă, sindromul Stockholm: mediul

⁹ Septimiu Chelcea, Ioan Mărginean, Ion Cauc (1998). *Cercetarea sociologică. Metode și tehnici*. Deva: Editura Destin, p. 270.

¹⁰ Ann Oakley (1981). *Interviewing women: a contradiction in terms*, în H. Roberts (Ed.) (1981). *Doing Feminist Research*. London: Routledge and Paul Kegan, p. 31.

¹¹ Septimiu Chelcea, Ioan Mărginean, Ion Cauc (1998) *apud* Florence Kluckhohn. În *Cercetarea sociologică. Metode și tehnici*. Deva: Editura Destin, p. 414.

familial, sănătatea, climatul socio-educational, climatul profesional, aspecte ale personalității, relația cu victima și momentul crimei, relațiile menținute sau dezvoltate din momentul încarcerării, proiecte de viitor și sfaturi pentru cei „de afară”, identificarea sindromului Stockholm și date socio-demografice.

Poveștile de viață examinate au sugerat că natura violenței la care au fost supuse unele dintre deținute contribuie într-un procent considerabil la înțelegerea criminalității feminine, intervievatele percepend-o ca pe o strategie de supraviețuire (de cele mai multe ori, crima fiind singura opțiune disponibilă) atât pentru ele, cât și pentru copiii lor sau alți membri ai familiei.

Deținutele studiate au fost victimele unui copleșitor volum de agresiuni, unele atât în copilărie, cât și la vârsta matură, ele dezvoltând sindromul Stockholm în special în perioada căsătoriei, atașându-se de soțul violent, iertându-i acțiunile agresive și rămânând alături de el, mai ales din considerente financiare.

Cu cât o femeie a fost victima unor agresiuni violente în familie, cu atât probabilitatea de a comite acte criminale e mai accentuată. Majoritatea interviuatelor și-au dus existența, atât în familia de origine, cât și în cadrul căsniciei, sub semnul unei agresivități accentuate. Multe dintre ele au fost nevoite să facă față violențelor din mediul familial, atât fizice, cât și psihice, emoționale. Copilăria lor a stat sub semnul certurilor dintre părinți, scandalurilor, bătăilor, acest aspect marcându-le, în mare măsură, întreaga existență. În lucrarea *Vinovați de demență. Pe coridoarele morții un psihiatru dezvăluie mecanismele minții criminalilor în serie*, Dorothy Otnow Lewis confirmă faptul că „bătăile din copilărie sunt ceva extrem de comun în antecedentele criminalilor”¹² și totodată că „unele leziuni cerebrale difuze, o consecință comună a bătăilor, ne fac mai iritabili și impulsivi. Afectarea oricărei regiuni a creierului nostru face mult mai dificil autocontrolul”¹³. Referitor la iritabilitatea părinților, nouă dintre tații deținuților („Da, tatăl meu era alcoolic și agresiv.” – D8; „Tata devenise mai iritabil după ce a început să bea, era violent foarte des cu noi și cu mama.” – D20) au fost caracterizați ca iritabili, mai ales pe seama consumului de băuturi alcoolice în exces. Pe de altă parte, opt dintre mamele considerate iritabile au fost descrise ca fiind persoane reci, autoritare, lipsite de înțelegere („Mama era o persoană lipsită de calm și de înțelegere.” – D13; „Da, mama este mai iritabilă, asta din cauză că și noi, pe când eram copii, mai contribuim la acea stare de ceartă, noi nu ascultăm și mama devenea mai iritabilă.” – D2). Violența intrafamilială afectează funcționarea familiei în toate structurile sale, influențând într-un mod radical toate formele de manifestare, gândire și simțire ale membrilor acesteia, atât ale celor agresati, cât și ale agresorilor. Un copil care crește într-un mediu violent, ostil, este caracterizat de nesiguranță, teamă, neîncredere în relațiile cu oamenii, iar familia îi apare ca un loc al suferinței, care i-a provocat foarte multe traume. Pe termen lung, această situație

¹² Dorothy Otnow Lewis, *op. cit.*, p. 108.

¹³ *Ibidem*, p. 246.

se va reflecta atât în dezvoltarea fizică și psihică a copilului maltratat, cât și la nivelul mentalității acestuia, șansele ca, la rândul lui, când își va întemeia o familie, să aibă un comportament violent fiind mult mai mari față de cele ale copiilor care au crescut într-o ambianță liniștită și pașnică.

Cu cât instinctul matern este mai accentuat, cu atât probabilitatea ca o femeie abuzată să comită un act criminal împotriva partenerului de viață cu care a întemeiat o familie este mai redusă. O femeie cu un instinct matern dezvoltat conștientizează faptul că un copil are nevoie de ambii părinți, atât pentru creșterea, educarea, cât și pentru susținerea materială a copilului. Majoritatea deținutelor provin din mediul rural, iar dependența lor financiară de partener este extrem de crescută. Femeile sunt capabile să suporte violența partenerului și datorită instinctului matern extrem de dezvoltat, pentru ca urmașii lor să nu aibă parte de lipsuri pecuniare, dar în spatele cortinei numite toleranță și/sau iertare pot fi tănuite grave molestări de natură verbală, fizică, emoțională și psihică, acceptate și suportate, pe baza convingerii că iertarea constituie o unitate de măsură a existenței spirituale veritabile. În mediul rural, concepțiile referitoare la creștinism sunt mult mai accentuate decât în cel urban, bisericile conservatoare susținând că suferința și iertarea sunt mijloace elementare de obținere a mântuirii. Astfel, femeile sunt învățate să fie supuse soțului lor și să aibă încredere că Dumnezeu le va binecuvânta prin oprirea abuzurilor venite din partea partenerului sau prin oferirea puterii de îndurare, de tolerare a comportamentului agresiv, de acceptare, garantate femeilor prin *pattern*-uri de gândire inflexibile, autodictate, ceea ce reprezintă o percepție greșită. Majoritatea femeilor aleg să nu-și părăsească partenerul, din cauza concepției eronate conform căreia partenerul se va schimba și copiii vor trăi într-o familie fericită, și deoarece consideră că, dacă ar reacționa la violența soțului îndreptată spre ele cu violență, situația ar putea avea un impact deosebit de grav asupra copiilor, aceștia rămânând orfani de un părinte și privați de prezența celuilalt, aflat în penitenciar. Femeile refuză ideea de a-și vedea copiii suferind, dar uită, de cele mai multe ori, să ia în considerare faptul că violența din familie este văzută de către aceștia, unii dintre ei fiind afectați pe termen lung de bătăile pe care tații le aplică mamelor și uneori ajungând să o învinuiască tocmai pe cea care se sacrifică pentru ei, pe motivul că nu ia atitudine sau că își merită soarta pentru că, într-o anumită măsură, trebuie să fi greșit.

Femeia victimă poate nega violența abuzatorului împotriva ei, dar, în momentul în care acesta devine violent cu alți membri ai familiei, există probabilitatea ca femeia abuzată să se transforme, la rândul ei, în agresor. Femeile intervievate au suportat cu stoicism agresivitatea partenerilor îndreptată asupra lor, justificat sau nejustificat, dar, în momentul în care partenerul a început să dea semne că furia și violența lui ar putea fi îndreptate, manifestate înspre alți membri ai familiei, în special înspre copii, femeile au luat atitudine.

Sentimentul de gelozie se corelează pozitiv cu agresivitatea. Aproape jumătate dintre femei au săvârșit omorul sub auspiciul posesivității, implicarea și

atașamentul vizavi de partener atingând un nivel atât de ridicat, încât ele nu au suportat ideea ca, pe lângă violențele partenerului față de ele, să fie și trădate, înșelate, abandonate pentru alte femei: „Credeam că o să mă lase de tot pentru ultima fată cu care ieșea...” – D17. Femeile au dus o luptă și în încercarea de a înțelege infidelitatea partenerului lor, înainte de a se ajunge la crimă: „Da. Când el se certa și mă bătea și mă făcea geloasă. Eram curioasă să văd cum ar reacționa el în locul meu” – D18; „Da, în momentele în care se uita după vecină. Ea nu avea pământ la fel de mult ca mine.” – D22; „Da, m-am pus. Eu nu l-am înșelat niciodată și mereu i-am suportat violența și infidelitățile.” – D24.

Sindromul Stockholm a fost prezent în cazul tuturor femeilor intervievate, aspect reieșit atât din chestionarul despre existența sindromului anterior crimei, cât și din răspunsurile primite în urma interviului aplicat. În unanimitate, deținutele au fost *captive și dependente de partener, izolate, amenințate cu moartea* sau surprinse de *momentele rare de bunătate mascată* ale fostului agresor.

Crima propriu-zisă a fost precedată de un eveniment neobișnuit: un act de violență ieșit din comun sau atingerea unei corzi extrem de sensibile a femeii, cum ar fi trădarea ei. În cazul femeilor intervievate, se pot identifica trei categorii de factori declanșatori ce au condus înspre săvârșirea infracțiunii de maritucid, femeile depășind sindromul Stockholm: partenerul a fost violent cu ele, dar punctul culminant a fost violența îndreptată împotriva copiilor: „A început să fie foarte violent și cu mine și cu fetele. Una era să mă umple pe mine de sânge, alta era să le lovească pe ele. Într-o zi a venit beat acasă și s-a luat de aia mijlocie că luase un 8 la matematică și a dat în ea și cu picioarele. Nu am mai suportat și l-am omorât... i-am dat în cap cu bătătorul de șnițele...” – D21; partenerul a fost violent cu ele, dar punctul culminant a fost violența îndreptată împotriva altui membru din familie de care deținutele se simțeau apropiate: D1: „A fost o reacție dintr-o dată, puternică, la comportamentul agresiv al soțului vizavi de mama mea, în momentul în care aceasta a intervenit în discuția noastră pentru a-mi lua apărarea, atunci când eu am refuzat, pentru a nu știu câta oară, să plec în Italia. Imediat după ce mama, speriată de comportamentul soțului, care a încercat să o lovească, a plecat din apartamentul nostru, cearta a degenerat din ce în ce mai tare și, pentru prima dată, soțul meu m-a umplut de sânge. Am profitat de un moment în care era cu spatele la mine și l-am lovit în cap...” – D1; „Imediat după bacalaureat, tata a venit să o ia pe fetița mea la ei, să am câteva zile de liniște după tot haosul de la școală. Când a ajuns și soțul meu acasă, a început să comenteze că nici măcar nu pot să am grijă de copil, că înțelege de ce maica-mea nu m-a vrut, că sunt proastă făcută grămadă și că sunt un papă-lapte exact ca tata. Tata nu plecase încă cu fetița, a ieșit din dormitor și i-a spus să mă respecte și să nu-mi vorbească așa. Soțul meu i-a spus să plece din casa noastră, că el e [un] nimeni [fără dreptul] să-și dea cu părerea, și l-a îmbrâncit foarte tare, încât tata s-a lovit cu capul de masă și a căzut. Nu am mai știut de mine atunci, am luat foarfeca și i-am înfipt-o în gât. Nu am urmărit niciun scop, dar nu puteam să rămân imună la ce i-a făcut singurului om care a ținut la mine

necondiționat.” – D13; semnele evidente ale infidelității partenerului au provocat o reacție de gelozie extremă din partea deținuților, ajungându-se, astfel, la omor: „Ne-am certat foarte tare într-o seară, mă tot acuza că îl înșel și că o să mă lase și el pentru aia... a început să dea în mine, cică să mă urâtească, să nu mă mai vrea nimeni. Când mi-a spus că aia e oricum mai frumoasă decât mine, i-am dat cu făcălețul în cap, până nu am mai știut de mine.” – D17; „Soțul a venit într-o seară beat acasă și mi-a spus că vrea să divorțăm și că îmi va lua tot pământul și că o iubește pe vecina noastră. Am început să dau cu pumnii în el și el m-a bătut. M-am ridicat cu greu, am luat scăunelul de fier și i-am dat cu el în cap. Nu vroiam să aibă parte vecina mea de el și de averea mea, dar nu am plănuit fapta și nu am urmărit niciun scop...” – D22.

În concluzie, crima propriu-zisă este precedată de un eveniment ce depășește capacitatea de a suporta, a înțelege și a ierta a femeii atașate de agresor, evenimentul fiind denumit punctul culminant: *Nu a mai făcut asta până acum.*

Analiza răspunsurilor acordate în cadrul interviului femeilor care au suferit de sindromul Stockholm anterior comiterii crimei a permis conturarea unui profil, după cum urmează:

Identitate socială:

1. majoritatea deținuților au vârsta cuprinsă între 41 și 50 de ani (10), urmate la mică distanță de cele cu vârste între 31–40 (8), iar media de vârstă este de 45 de ani;

2. nivelul de educație al deținuților este unul redus, doar două dintre interviuate au menționat că au urmat cursurile învățământului superior. Trei au afirmat că nu au urmat nici măcar o clasă sau au frecventat mai puțin de 7 clase, patru au absolvit gimnaziul, opt au făcut 10 clase, trei au terminat liceul, iar cinci au urmat cursurile unei școli profesionale;

3. majoritatea dintre ele nu aveau un loc de muncă, erau ziliere sau aveau un loc de muncă considerat feminin, pe când dintre cele două care aveau studii superioare una era profesoară, iar cealaltă asistentă universitară;

4. referitor la starea civilă, o singură femeie a menționat că este despărțită, toate celelalte afirmând că sunt văduve;

5. media copiilor deținuților este de 2–3, la extreme aflându-se cele care au un copil și una care a menționat că are nouă copii.

6. dintre cele 25 de femei, una a menționat că este de naționalitate maghiară, trei – rrom, iar restul sunt românce;

7. 16 dintre ele au avut domiciliul stabil, înainte de comiterea crimei, în mediul rural.

Identitate criminală:

1. actul criminal s-a desfășurat, în majoritatea cazurilor, în mediul rural;

2. majoritatea deținuților au comis pentru prima dată o infracțiune, fără premeditare; trei au afirmat că sunt recidiviste: una dintre ele nespecificând natura

infracțiunii anterioare, a doua menționând că nu a fost vorba despre o fărâdele de gravitatea celei pentru care este închisă în prezent, iar a treia dezvăluind că a mai fost încarcerată tot pentru omor;

3. majoritatea au avut discernământ la data comiterii faptei, puține dintre ele menționând că au consumat băuturi alcoolice;

4. toate femeile au fost acuzate de omor calificat, în special pentru înfăptuirea lui cu cruzime, deținutele folosindu-se de arme albe sau obiecte contondente;

5. majoritatea femeilor au înfăptuit crima fără a avea martori, neluând măsuri pentru a o comite;

6. locul săvârșirii crimei: domiciliul victimei și a deținutei;

7. reacțiile deținutelor după comiterea infracțiunii au fost dintre cele mai diverse, de la neconștientizarea actului criminal, prin faptul că nu au sunat la salvare, crezând că victima nu este într-o stare letală, până la gândul că vor ajunge la penitenciar sau chiar la sinucidere: opt dintre ele au sunat la salvare, la poliție sau au contactat vecinii pentru a se autodenunța; nouă s-au gândit la copii, la prezentul și viitorul acestora și la familie; gândurile a șase dintre deținute au fost corelate cu partenerul lor, fie crezând că vor fi ucise de acesta, fie că acesta nu este grav rănit și se va face bine, fie înțelegând motivul exact pentru care partenerul își dă răsuflarea; patru au vrut să părăsească locul faptei, să fugă pentru a nu fi găsite, de teamă sau fiindcă se aflau în stare de șoc; trei s-au gândit că vor ajunge în penitenciar după comiterea faptei; două au intenționat să se sinucidă, gândindu-se atât la gravitatea actului și la faptul că vor ajunge în penitenciar, cât și la despărțirea de familie; o singură deținută a spus că imediat după comiterea faptei, a regretat-o.

Profilul socio-psihiologic:

1. femeile intervievate au fost în unanimitate victime ale violenței partenerului, manifestată atât fizic, cât și psihic, emoțional sau verbal, aceasta scăzând stima de sine a femeilor, devalorizându-le ca ființe umane, provocându-le tulburări ale personalității;

2. femeile s-au evaluat, în majoritate, pozitiv, aspect explicabil și prin faptul că, în mediul carceral, trebuie să-ți reconstruiești identitatea de sine, pentru a te accepta și pentru a putea fi acceptat de alții;

3. majoritatea deținutelor suferă de nevroză; sunt paranoice, schizotipale, anancaste, anxioase-evitante, antisociale și histrionice;

4. două dintre intervievate au declarat că nu sunt tolerante și că iartă greu, iar celelalte au spus că toleranța și iertarea sunt benefice, dar cu limite, probabil și ca urmare a faptului că au iertat peste puteri și în mod exagerat, înainte de a fi încarcerate;

5. majoritatea deținutelor intervievate au acuzat stări dese și acute de depresie, cauzate, în principal, de motivul pentru care sunt încarcerate, de lipsa

mediului familial și a libertății, de lipsa armoniei din penitenciar, de blestemele altor deținuți de care se lovesc zilnic, de starea de sănătate, de personalul medical al penitenciarului, de bătrânețe și de singurătate, de modul oamenilor de afară de a le privi și eticheta, de eșecurile vieții pe care au avut-o, de neîncrederea oamenilor în Dumnezeu. Printre intervievate s-au numărat trei femei care au susținut că nu se simt deprimare, dar care totodată s-au autocaracterizat drept timide, puțin comunicative, sensibile (D10, D14, D17). Utilizând observația participativă, am remarcat faptul că cele trei sunt persoane foarte închise, care își deschid greu sufletul, iar o recapitulare a stării lor sufletești le-ar fi afectat probabil într-o măsură considerabilă, motiv pentru care au preferat să răspundă negativ întrebării referitoare la momentele de deprimare pe care le-au resimțit din momentul intrării în penitenciar;

6. mai puțin de jumătate dintre femei (nouă) au declarat că s-au simțit atât de deprimare, încât au fost încercate de gânduri sinucigașe, motivând prin violențele la care erau supuse de către parteneri, starea de sănătate, despărțirea de familie, singurătatea/abandonul;

7. femeile afirmă că sunt destul de rezistente la frustrare, majoritatea dintre ele mărturisind că nu își pierd repede cumpătul (15 dintre ele), fiind înzestrate cu răbdare și calm. Totuși, nu toate dispun de aceste calități, iar atunci ripostează;

8. motivele care le determină pe femei să-și piardă răbdarea, care le irită și pot aduce modificări comportamentului lor au fost, în principal, reprezentate de trădare (infidelitate), violența de orice fel și minciuna;

9. majoritatea femeilor deținuți au menționat că familia nu le privește cu ochi răi, nu le condamnă, că sunt vizitate de către copii și rude în limita posibilităților, iar când acestea nu există, țin legătura cu apropiații telefonic sau prin scrisori; 19 dintre deținuți nu sunt condamnate de cei apropiați, aceștia înțelegând probabil motivul care le-a determinat pe femei să ajungă la crimă: ani de violență domestică îndreptată spre victima devenită infractor, spre copiii acesteia sau spre alți membri ai familiei;

10. prietenia deținuților cu cei din afara granițelor căminului nu a trecut testul timpului și nici al toleranței față de greșelile săvârșite, în cazul a 15 dintre ele, iar alte patru au menționat că nu au avut prieteni, fie din pricina posesivității soțului, fie din motive legate de încrederea lor în oameni;

11. din momentul încarcerării până în prezent, aproape jumătate dintre femei (12) au dezvoltat relații de prietenie cu alte deținuți, alte nouă au menționat că în penitenciar toate sunt colege.

Ținând cont de faptul că obiectivul major al oricărui studiu este acela de a spori nivelul domeniului analizat, voi prezenta o sinteză a celor mai semnificative contribuții la nivel empiric pe care le-am adus fenomenului de criminalitate feminină corelat cu sindromul Stockholm. **Contribuțiile personale la nivel empiric** sunt relevante atât pentru autoritățile decizionale existente la nivel național, privind

sanctiunea aplicată deținutelor ce au suferit de sindromul Stockholm, pentru psihologii, psihiatrii și cadrele penitenciarului, cât și pentru entitățile ce pot preveni dezvoltarea acestui sindrom, și sunt reprezentate de rezultatele obținute la nivelul cercetării: identificarea socio-demografică a celor 25 de deținute intervievate; măsura în care mediul familial a contribuit la violența îndreptată asupra femeilor-asasin și la dezvoltarea sindromului Stockholm; identificarea problemelor de sănătate ce ar fi putut contribui la înțelegerea comportamentului deținutelor în diferite situații; constatarea climatului socio-educational al femeilor deținute, în scopul de a observa nevoia lor de afiliere la un grup de prieteni, motivele abandonului școlar, dar și nivelul de comunicare cu cei rămași afară, stigmatizarea cauzată de faptul că au ajuns în penitenciar, ce a dus la ruperea majorității legăturilor de prietenie dintre deținute și cei de dincolo de gratii; identificarea climatului profesional și a gradului de independență a femeilor, remarcându-se faptul că majoritatea interviuatele au depins financiar de partenerii lor, fiind închise în universul îngust al familiei și neavând o profesie; creionarea personalității femeilor, pentru a putea fi identificați, pe cât posibil, germenii agresivității; ele au fost în unanimitate victime ale violenței partenerului, manifestată atât fizic, cât și psihic, emoțional sau verbal, scăzându-li-se stima de sine, fiind devalorizate ca ființe umane, provocându-li-se tulburări ale personalității; femeile s-au evaluat, în majoritate, pozitiv, aspect explicabil și prin faptul că, în mediul carceral, trebuie să-ți reconstruiești identitatea de sine, pentru a te accepta și pentru a putea fi acceptat de alții; constatarea nivelului de conștientizare a crimei și perceperea acesteia, fie ca o eliberare, fie ca un coșmar ce se prelungește după gratii, ca cel mai mare rău cu care s-au confruntat în viață; stabilirea gradului de legături menținute sau dezvoltate din momentul încarcerării, majoritatea interviuatele declarând că prieteniiile s-au pierdut odată cu încarcerarea, iar în penitenciar, toate sunt colege, nu prietene; consemnarea proiectelor de viitor și a sfaturilor pentru cei aflați în afara gratiilor, femeile susținând că vor alege drumul străinătății pentru a-și putea câștiga existența, în România lovindu-se de stigmatizarea oamenilor „nepătați”; identificarea sindromului Stockholm anterior crimei în cazul tuturor interviuatele și depășirea acestuia, în momentul în care alți membri ai familiei au fost agresati sau când gelozia femeilor a atins apogeul, ajungându-se, într-un final, la omor.

Experiența acestui studiu a fost una deosebită și foarte provocatoare, mai ales din punctul de vedere al cercetării propriu-zise. Selectarea deținutelor a fost una dificilă, neexistând nicio bază de date în funcție de victimă; personalul penitenciarului m-a ajutat să selectez, după verificarea fiecărui dosar în parte, femeile acuzate de maritucid, care au avut și copii cu partenerul ucis. Cele mai multe femei condamnate pentru omor și-au ucis copiii, în cele mai macabre modalități, iar numărul celor ce își săvârșesc pedeapsa pentru maritucid este în scădere. Durata interviurilor a variat între o oră și patru ore, în funcție de gradul de deschidere al deținutei. Pentru a completa integral interviurile au fost necesare, de multe ori, adresarea unor întrebări de relaxare, de

acomodare, de familiarizare cu deținuta, majoritatea dinre deținute fiind firi închise, necomunicative, deși s-au declarat a fi tocmai opusul. Prin intermediul observației participative, am reperat multe răspunsuri tipizate, învățate de-a lungul anilor petrecuți în penitenciar sau poate dezvoltate prin întâlnirea deținuților cu alți cercetători. Multe răspunsuri nu le validau pe celelalte declarate anterior și atunci m-am văzut nevoită să insist asupra întrebărilor, fără ca femeile să se simtă lezate în vreun fel sau altul, cu scopul de a obține un răspuns caracterizat de acuratețe. Date fiind tema cercetării și dimensiunile interviurilor, captarea atenției deținuților a fost, de asemenea, dificilă, dar s-a finalizat fructuos, reușind să le câștig încrederea și să le determin să se deschidă, astfel încât, după terminarea interviurilor, numeroase interviuate mi-au spus că le pot contacta și cu ocazia realizării altor studii, dacă îmi pot fi de folos.

Cercetarea realizată a evidențiat o serie de aspecte pentru care un studiu ulterior mai aprofundat ar fi extrem de benefic. Mai multe zone referitoare la criminalitatea feminină sau la sindromul Stockholm lipsesc în literatura de specialitate. În special, există o lipsă de studii de observație cu privire la percepția părinților și, în general, a familiilor deținuților, cu privire la perioada copilăriei acestora din urmă. Studiile ulterioare ar putea viza extinderea cercetării la nivelul familiilor de origine ale deținuților, prin interviuri și chestionare aplicate părinților, pentru a identifica elemente din copilăria lor care ar fi putut contribui la conturarea unui comportament criminal; un copil poate uita amănunte din perioada copilăriei, dar un părinte nu uită niciodată. Există o serie de domenii suplimentare pentru continuarea cercetărilor, care includ investigarea deținuților ce au suferit de sindromul Stockholm, atât din punct de vedere psihologic, cât și medical și, în special, psihiatric. Cât este sindrom Stockholm și cât este o altă problemă de natură psihiatrică în cazul femeilor ce au comis maritucid? Care este cauza problemelor psihice dezvoltate de către femeile criminale – copilăria deficitară, obișnuința și resemnarea în fața violenței sau reacțiile agresive, din punct de vedere verbal, fizic și psihic, ale partenerilor? Răspunsul la aceste întrebări ar ajuta la confirmarea și, eventual, la cuantificarea magnitudinii violențelor pe care le-au suferit femeile, la o corelare proporțională între violența suportată și cea dezvoltată, finalizată prin crimă. De asemenea, și, probabil, aceasta e cea mai semnificativă recomandare, se impune extinderea studiului la nivel internațional, în așa fel încât acesta să includă un număr mai mare de unități studiate, pentru a obține reprezentativitatea cercetării și a decide sugestii eficiente și abile în domeniul studiat.

BIBLIOGRAFIE

1. BECKER, H.S. (1998). *Tricks of the trade. How to think about your research while you're doing it*. Chicago: The University of Chicago Press, p. 51.
2. CHELCEA, SEPTIMIU; MĂRGINEAN, IOAN; CAUC, ION (1998). *Cercetarea sociologică. Metode și tehnici*. Deva: Editura Destin.
3. JENSEN, VICKIE (2001). *Why Women Kill: Homicide and Gender Equality*. Boulder, CO: Lynne Rienner, p. 1–2.

4. Ministerul Justiției. (2014). *Legea nr. 286/2009 privind Codul Penal. Mențiuni și precizări*. [Online] Disponibil pe: <http://www.just.ro/LinkClick.aspx?fileticket=Wpo7d56II/Q=> [Accesat la data de 16.07.2014].
5. MULHAUSER, GREG (2011). *Welcome to the „True Love or True Loser?” Relationship Test (aka „Are You Going to Get Hurt?”*. [Online] Disponibil pe: <http://counsellingresource.com/lib/quizzes/misc-tests/relationship-test/> [Accesat la data de 30.06.2013].
6. OAKLEY, ANN (1981). *Interviewing women: a contradiction in terms*, în Roberts, H. (Ed.) (1981). *Doing Feminist Research*. London: Routledge and Kegan Paul.
7. OTNOW LEWIS, DOROTHY (2001). *Vinovați de demență. Pe coridoarele morții un psihiatru dezvăluie mecanismele minții criminalilor în serie*. București: Editura Alfa.
8. PATTON QUINN, MICHAEL (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
9. RASCHE, CHRISTINE E. (1974). The female offender as an object of criminological research. „Criminal Justice and Behavior”, 1(4), p. 301–320.
10. TEDDLIE, CHARLES; TASHAKKORI, ABBAS A. (2006). A General Typology of Research Design Featuring Mixed Methods. *Research in the Schools*, Mid-South Educational Research Association, 3(1), p. 12–28. [Online] Disponibil pe: http://www.msra.org/Rits_131/Teddlie_Tashakkori_131.pdf [Accesat la data de 30.06.2013]